

รีเอ็นจิเนียริง ‘ราชภัฏ’ สู่ ‘อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น’

ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก

ขอเสนอ ‘ราชภัฏ’ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัฒนธรรมและสถาบันการศึกษาการเรียนรู้ของท้องถิ่น สมัยก่อนที่จะเป็นมหาวิทยาลัย มีความพยายามร่วมกันผลักดันสิ่งที่เรียกว่า ‘อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น’ ขึ้นมา คำๆ นี้เป็นคำที่ทำให้เกิดการรวมตัวของวิทยาลัยครูสมัยนั้น แต่เมื่อเป็นมหาวิทยาลัยแล้ว เครือข่ายนี้ยังคงมีอยู่หรือไม่ ซึ่งคำว่า ‘อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น’ นี้ น่าจะเป็นจุดร่วมของการรวมตัวเป็นราชภัฏ ไม่ใช่เพียงแค่งานของการเป็นแต่ละหน่วยสถาบันการศึกษาเท่านั้น

ความเป็นท้องถิ่นของเรานั้นมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แบ่งแยกเขตแดนภูมิภาค แยกจังหวัดหรือแยกอะไร ไม่ใช่ว่า พอป่าไม้ของเราถูกทำลายหมด เราก็เข้าไปตัดไม้ในพม่า ซึ่งเท่ากับทำร้ายตัวเอง ความเข้าใจนี้ ยังมีปัญหาหลายๆ ซึ่งเราจะต้องมองให้กว้างออกไปในโลก

และเมื่อเราพูดถึงนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม เอาเข้าจริงท้องถิ่นของเราเพียงแค่ถูกกวักมือให้ขึ้นมาพร้อม เป็นการร่วมในเชิงรูปแบบ แม้แต่การปฏิรูปการศึกษาที่กำหนดว่า การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วม แต่ความจริงไม่ได้ร่วมเลย เพียงแต่อาจมีประชาชนชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นเข้ามาร่วมในห้องประชุม ก็แค่นั้น ผมอยากจะให้เราวิเคราะห์ให้ดี

เราต้องเข้าใจด้วยว่า นโยบายสาธารณะที่เราเห็นทุกวันนี้ เป็นเพียงผลที่เกิดจากการที่เราอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ ซึ่งก็คืออำนาจนิยมในรูปแบบหนึ่งนั่นเอง นโยบายสาธารณะไม่ได้หมายความว่า เป็นนโยบายที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชนเท่านั้น แต่นโยบายสาธารณะในระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องเป็นนโยบายที่ริเริ่มผลักดันมาจากฐานของประชาชนและท้องถิ่นอย่างแท้จริง ไม่มีระบอบประชาธิปไตยที่ไหนในโลกที่จะเป็นประชาธิปไตยที่เป็นเสรีอย่างแท้จริงถ้าปราศจากซึ่งการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

สถาบันราชภัฏจะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในฐานะที่ดีที่สุดที่จะศึกษาคิดค้นความหมายของประชาธิปไตยให้เป็นวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ในขณะที่เราพูดถึงอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เราพูดเสมอว่า ราชภัฏได้เปรียบกว่าจุฬาฯ หรือธรรมศาสตร์ เพราะราชภัฏอยู่ในตำแหน่งที่ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่มีชุมชนอะไรร้อยแปดที่จะเป็นฐานวัฒนธรรมของการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นราชภัฏจะต้องมองตนเองในฐานะที่เป็นสถาบันการศึกษาเพื่อสร้างเสริมปัญญาความรู้ของปวงชน ไม่ใช่เป็นสถาบันที่จะสร้างนโยบายของสาธารณะโดยตรง

ถ้าเช่นนั้นก็มีคำถามว่า หลักสูตร การเรียนการสอน และการวิจัย ควรอยู่บนพื้นฐานอะไร ทั้งหมดนี้ไม่ได้บอกว่า ราชภัฏจะต้องมองเฉพาะในพื้นที่ท้องถิ่น การศึกษาในยุคนี้ไม่ว่าจะเป็นระดับไหนก็ตาม ตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษาต้องมีความเป็นสากล โลกทุกวันนี้เป็นโลกที่มันมีความใกล้ชิดกัน มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน คือจะต้องรู้เท่าทันโลก แต่การเรียนรู้เท่าทันโลกนั้นจะต้องเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเองเป็นสำคัญ สังคมไทยทุกวันนี้เป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาและสูญเสียอิสรภาพที่จะสร้างฐานการเรียนรู้ของตนเอง

เราเคยภูมิใจนักหนาว่าเราเป็นประเทศเดียวที่เป็นเอกราชในภูมิภาคนี้ ไม่เคยเป็นเมืองขึ้น แต่ในทางความคิด รวมทั้งการกำหนดนโยบายสาธารณะ เราเป็นส่วนที่อยู่ภายใต้การเป็นอาณานิคมทางปัญญา โดยเฉพาะในยุคที่เราอย่างเข้าสู่การพัฒนาสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เรามีคนจากธนาคารโลก คนจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ผู้เชี่ยวชาญอเมริกามาวางแผนพัฒนาให้เรา การวางแผนได้สร้างความยากจนให้กับชนบท คำที่พูดว่าชนบทถูกทอดทิ้งให้อยู่ในความยากจน นั้น ในความจริง ท้องถิ่นชนบท ถูกกดขี่ ขูดรีด เบียดเบียน และครอบงำ ทำให้เกิดความยากจนต่างหาก

แม้ในปัจจุบัน นโยบายสาธารณะก็เป็นนโยบายที่อยู่ภายใต้การบอบกบของปัญญาชนคนไทยซึ่งเข้าสู่ระบบการศึกษาที่อยู่ภายใต้ระบบอาณานิคมทางปัญญา ผู้เชี่ยวชาญของเราเป็นผู้เชี่ยวชาญที่เข้ากับรัฐบาลอเมริกันได้อย่างสนิท มากกว่าที่จะเข้ากับท้องถิ่นและสังคมของตนเอง เพราะฉะนั้นสถาบันราชภัฏจึงมีบทบาทสำคัญที่จะต้องปรับกระแสกระบวนการเรียนรู้ของท้องถิ่นทั้งหมด เพราะไม่มีความเจริญก้าวหน้าที่ไหนที่เป็นไปโดยอิสระและก้าวหน้าได้โดยไม่รู้จักตัวเอง

ในขณะที่สังคมไทยเรเริ่มจับกระแสการพัฒนากระแสการค้าเสรีจนกระทั่งไม่รู้จักตัวเอง ราชภัฏจะต้องมองตัวเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ของท้องถิ่น ราชภัฏต้องมีความใส่ใจในระบบการศึกษาและกระบวนการตั้งแต่ระดับประถม มัธยมขึ้นไป ถ้าราชภัฏไม่มีฐานส่วนนี้ ราชภัฏก็ไม่มีทางรู้ว่าหลักสูตร กระบวนการต่างๆ นั้น สอดคล้องกับความเป็นจริงไหม และไม่มีทางที่จะเป็น 'อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น' อย่างแท้จริง

ขณะนี้ราชภัฏควรจะต้องมีบทบาทในการปฏิรูปการศึกษาให้มากขึ้น การปฏิรูปการศึกษาทุกวันนี้เป็นการปฏิรูปที่เลอะเทอะที่สุด มีความล้มเหลวระหว่างการกระจายอำนาจกับการรวมศูนย์อำนาจ ราชภัฏจะต้องเริ่มสนใจ และให้กระบวนการพัฒนาต่างๆ มาอยู่ที่ท้องถิ่น โดยมีราชภัฏเป็นผู้นำทางปัญญาและการเรียนรู้ ซึ่งจะปล่อยให้กำหนดกันที่ศูนย์อำนาจในกระทรวงศึกษาธิการไม่ได้

เมื่อถึงจุดนี้เราคงจะต้องเน้นว่า เราต้องสร้างให้การพัฒนา นโยบายสาธารณะเป็น 'กระบวนการ' ย้ำว่าเป็น 'กระบวนการ' ไม่ใช่ 'ตัวนโยบาย' เพราะบทบาทของสถาบันการศึกษาคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เราต้องเปิดการจราจร 2 ทาง ระหว่างท้องถิ่นกับสถาบันการศึกษา ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเพียงว่าเชิญปราชญ์ชาวบ้านมานั่งเป็นกรรมการมหาวิทยาลัย แต่ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นต่างๆ เป็นเรื่องที่น่าจะมาบรรจุอยู่ในหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนและการวิจัย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เราจะขังตัวเองปิดประตู ปิดหู ปิดตา โดยไม่ดูโลกภายนอก เพียงแต่เราต้องรู้จักตัวเอง

ทุกวันนี้เราคัดสรรไม่เป็น เราไขว่คว้าตามวิทยาการใหม่ๆ จนกระทั่งในขณะนี้แวดวงวิชาการเขาเรียกประเทศไทยว่าเป็น 'ทุนนิยมเทียม' ทุกวันนี้พวกนายทุนก็ไม่ใช่ว่าเป็นอิสระอะไรนักหนา ไปดูเทคโนโลยีอะไรต่างๆ ที่เป็นทุนนิยม แต่ไม่เคยคิด ไม่เคยสร้างเทคโนโลยีของตนเอง ไม่มีตลาดของตนเอง พอเราทำอะไรไม่พอใจให้กับสหรัฐอเมริกา เขาก็จะตัดสิทธิ์จีเอสพี (GSP) หรือที่เรียกว่าข้อยกเว้นการลดหย่อนภาษีสินค้านำเข้าจากประเทศไทย เมื่อปัญญาชนในแวดวงธุรกิจอยู่ในสภาพอย่างนี้แล้ว ก็หมายความว่าสังคมทั้งหมดตกอยู่ภายใต้การครอบงำของภายนอก

ขณะที่ในท้องถิ่นนั้นมีสินทรัพย์ทางปัญญาที่เราต้องรักษาและพัฒนา ฉะนั้นถ้าปล่อยให้ชาวบ้านว่ากันไปโดยลำพัง ไม่มีสถาบันการศึกษามารองรับเลย ของของเราจะถูกเขาเอาไปทำโน่น ทำนี่ เขาเอาไปจดทะเบียนหมดกลายเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของเขา ที่บอกว่าชนบทถูกทอดทิ้ง ความจริงไม่ใช่ ในขณะที่ชนบทกำลังถูกเขาเข้ามาล้วงภูมิภาคปัญญาชาวบ้าน เราจึงต้องมารื้อฟื้นต้นทุนของเรา คือสิ่งที่เรียกว่าสินทรัพย์ทางปัญญาของเรา ตรงนี้เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่มากของสถาบันการศึกษา

คำถามคือ ทำอย่างไรที่จะนำสินทรัพย์เหล่านี้มาสู่กระบวนการเรียนการสอน การวิจัย แล้วก็สร้างฐานชุมชน สร้างฐานสังคม ให้มีบทบาทในการริเริ่มนโยบายสาธารณะจากฐานข้างล่าง ทั้งหมดนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย ทว่าก็ท้าทายสติปัญญาของราชภัฏที่ต้องใคร่ครวญ วางแผน ขอเสนอให้ราชภัฏจัดระบบตนเอง ราชภัฏ 40 แห่ง มาพิจารณาเป้าหมายร่วมกัน แล้วก็แยกย้ายไปดำเนินงาน แต่ต้องเป็นเครือข่ายที่มีความใกล้ชิดแน่นแฟ้น ถ้าเป็นอย่างนี้ได้ เราก็จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่จะเป็นส่วนในการสร้างนโยบายสาธารณะที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของเรา

เราอย่าเพิ่งไปคิดนโยบายสาธารณะแบบสูตรสำเร็จ อะไรที่มันเป็นสูตรสำเร็จ อาจจะไม่ใช่คำตอบก็ได้ แต่แน่นอนในขณะนี้มีปัญหาในบ้านเมืองมากมาย เราจะต้องมีส่วนในการคิด อย่างการปฏิรูปการเมืองในครั้งนี้ ราชภัฏจะต้องให้ความสนใจกับการกระจายอำนาจการศึกษาต่างๆ แล้วระดมสรรพกำลังที่จะกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว

ที่ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาบทบาทของราชภัฏมีความสำคัญมาก ไม่ใช่เพื่อจะมาพูดกันลอยๆ ว่าเราต้องพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ เราเลิกทำอย่างนี้เสียที ความเป็นเลิศทางวิชาการ เป็นเลิศในบรรทัดฐานของอะไร เราไม่เคยตั้งคำถาม ทุกวันนี้เราจะได้ยินคำหนึ่งที่เรารู้สึกอย่างกว้างขวางว่า เราต้องสร้างสังคมฐานความรู้ แต่สังคมฐานความรู้ เราต้องปุจฉาวิชันกันให้ดีด้วยว่า ความรู้ของเราคืออะไร ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูปการเมือง การปฏิรูปการศึกษา การเรียนการสอน การวิจัย อยากจะขอใช้คำเรียกว่า 'รีเอ็นจิเนียริง' หรือ ยกเครื่อง แนนอน ทั้งหมดเหล่านี้ไม่ได้เป็นของง่าย แต่เราต้องค่อย ๆ คิด ใคร่ครวญ วางแผนร่วมกัน ราชภัฏจะต้องมีบทบาทสำคัญในการหยิบยกประเด็นเรื่องการปฏิรูปการเมือง ในด้านการปฏิรูปการศึกษา ก่อนที่จะพูดถึงกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม

เป็นธุระของราชภัฏที่จะต้องคิดวางแผนพัฒนา ไม่ใช่เพียงเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการแบบนามธรรมของราชภัฏ แต่ความเป็นเลิศของราชภัฏ ต้องมีความหมายที่กว้างและไกลไปถึงอนาคตของชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วย

.....
หมายเหตุ : เรียบเรียงจาก ปาฐกถาพิเศษ โดย ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก เสนอในการประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏกับการเคลื่อนไหวงานนโยบายสาธารณะ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของท้องถิ่น วันที่ 31 กรกฎาคม 2549 โรงแรมโฆษะขอนแก่น